

Registro Nr. 3048

LIETUVOS VALSTYBĖS ISTORIJOS ARCHYVAS

FONDAS NR. 123

DROHIČINO PILIES TEISMAS

ДРОГИЧИНСКИЙ ГРОДСКИЙ СУД

**PILIES TEISMO EINAMŪJŲ REIKALŲ AKTŲ IR DEKRETŲ KNYGŲ; TEISMO BYLŲ
REJESTRO APYRAŠAS NR. 1**

CHRONOLOGINĖS RIBOS: 1593-1732 m.

LIETUVOS VALSTYBĖS ISTORIJOS ARCHYVAS

PAŽYMA APIE DROHIČINO PILIES TEISMO FONDAŲ NR. 123

2023-03-13 Nr. A7-2

Vilnius

I. INFORMACIJA APIE FONDO SUDARYTOJĄ

Pilies teismas (lotynų k. *judicium castrense*, lenkų k. *sąd grodzki*) - tai institucija, sprendusi bajorų bylas ir vykdžiusi teisingumą. Jo formavimasis ir veikla yra tiesiogiai susijusi su viduramžių Lenkijos karalystės istorija ir jos rašytinės teisės raida.¹ Pilies teismas buvo vienas iš svarbiausių teismų, atsiradęs XIV pab. ir tyrinėtojų nuomone, susiformavęs Mažosios Lenkijos miestų seniūnų teismų (lenkų k. *sąd starościński*) pagrindu.

Juridiniu aktu, pagrindžiusiu pilies teismo steigimą ir apibrėžusiu jo funkcijas laikoma 1423 m. spalio 23 d. Lenkijos karaliaus ir LDK didžiojo kunigaikščio Vladislovo II Jogailos privilegija priimta seimo Vartos mieste metu (lenkų k. *Statut warcki*).² Privilegija stipriai apribojo seniūnų, kaip valdovo vietininkų miestuose ir provincijose, valdžios galias. Pilies teisme jiems buvo pavesta nagrinėti tik keturis kriminalinius nusikaltimus, už kuriuos buvo numatyta mirties bausmė (lenkų k. *sprawy gardłowe*). Pagal 17-ąją Vartos statuto straipsnį tai buvo: tyčinis padegimas, ginkluotas bajoro dvaro užpuolimas, apiplėšimas vieškelyje ir moters (bajorės) išprievartavimas arba pagrobimas.

1454 m. Nešavos Statutai papildė pilies teismo kompetenciją penktu straipsniu, kuris numatė baudžiamąją atsakomybę už svetimų valstiečių pagrobimą ar išsivedimą. Dar labiau pilies teismo veiklos sritį praplėtė 1566 m. II Lietuvos Statutas, kurio straipsniai numatė bausmes jau už keliolika nusikalstamų veikų. Tačiau šiuo atveju būtina paminėti, kad visų trijų Lietuvos Statutų (teisynų) jurisdikcija galiojo tik LDK teritorijoje ir tai buvo vienu iš pagrindinių LDK teisinės sistemos atskirumo nuo Lenkijos karalystės požymiu.

Pilies teismas Lenkijoje buvo pirma instancija, nagrinėjusi kaip sėslių, tai yra turinčių dvarus, taip ir nesėslių (bežemių) bajorų baudžiamąsias bylas. XVII a. dėl posėdžių retumo ir dažno jų atšaukimo sumažėjus žemės teismo reikšmei, dalį jo įgaliojimų perėmė pilies teismas. Jis gavo teisę spręsti didelę dalį civilinio pobūdžio bylų, tvirtinti su nekilnojamuoju turtu ir finansais susijusius sandėrius, įrašyti į teismo aktų knygas valstybinės reikšmės dokumentus ir kt.

Būtina pažymėti, kad pilies teismo pareigūnai skirtingai nuo žemės teismo, buvo ne renkami, o skiriami. Jam vadovavo karaliaus skiriamas pilies teismo seniūnas. Dėl to pilies teismas dar kartais būdavo vadinamas seniūno teismu. Pilies teismo seniūnai, skiriami iš aukštesnių bajorijos sluoksnių ir, vienu metu vykdę ir kitas svarbias valdžios funkcijas, ne visada turėjo laiko dalyvauti teismo posėdžiuose. Todėl jie įstatymų buvo įpareigoti patys sudaryti pilies teismo pareigūnų kolegiją (lenkų k. *urząd grodzki*) - savo nuožiūra paskirti savo vietininką (paseniūnį), pilies teisėją ir raštininką.

Pilies arba seniūno teismas nebuvo pastoviai veikianti įstaiga, todėl sesijos, kuriame pirmininkavo pilies seniūnas vykdavo kas šešias savaites. Jį pavadavusi pareigūnų kolegija rinkdavosi dažniau - kas dvi savaites, o jų darbo laikotarpis buvo vadinamas kadencijomis.³

¹ BARDACH, Juliusz; *Historia państwa i prawa polskiego* – Warszawa, 1985.

² PAWLIKOWSKI, Michał; *Sądownictwo grodzkie w przedrozbiorowej Rzeczypospolitej* – Strzałków, 2012, p. 13.

³ MAROSZEK, Józef; *Dzieje województwa podlaskiego do 1795 roku* – Białystok, 2013, p. 378

Pilies teisme bylas nagrinėjo ir sprendė visi trys teismo nariai kartu: seniūnas arba jo pavaduotojas paseniūnis, pilies teisėjas ir raštininkas. Vienam iš jų susirgus, arba dėl kitos svarbios priežasties negalint atvykti, teismo sesija neįvykdavo. Teisėjas tris kartus neatvykęs į teismo posėdį, netekdavo savo pareigų. Raštininkas tvarkė pilies teismo knygas, kurių pirmojoje dalyje buvo įrašomi įvairūs teisiniai aktai, o antrojoje dalyje – teisminis bylų nagrinėjimas. Į šias knygas buvo įrašomi ir valstybinės reikšmės dokumentai (seimo pasiuntinių instrukcijos, seimelių nutarimai, karaliaus universalai, privilegijos ir kt.). Įrašai pilies teismo knygose turėjo tokią pat notarinę galią, kaip ir žemės teismo knygose.

Teismo pareigūnams darbe padėdavo vazniai. Jie išnešiodavo šaukimus į teismą, atlikdavo nusikaltimo vietas apžiūrą, oficialiai patvirtindavo bylos aplinkybes, dalyvaudavo posėdžiuose, skelbdavo teismo sprendimus ir kt. Už smurtą prieš vaznį, įstatymai numatė griežtas bausmes.

Už savo darbą pilies teismo teisėjai ir pareigūnai pastovios algos negavo. Jiems mokėjo pagal įstatymų nustatytus įkainius: nuo kiekvienos išnagrinėtos bylos, į knygas įrašyto dokumento ar išduoto jo nuorašo. Pilies teismas buvo žemutinė instancija, todėl nepatenkinti jo sprendimais galėjo juos apskusti 1572 m. įsteigtam Lenkijos (Karūnos) Vyriausiajam Tribunolui, rezidavusiam Liubline. Pilies teismo nuosprendžiai dažnai būdavo labai griežti: mirties bausmė, kalėjimas, ištrėmimas (banicija arba infamija), didelės piniginės baudos. Teismas turėjo savo kalėjimą ir budelį.

1544 m. Lenkijos seimas priėmė konstituciją (įstatymą), leidžiantį teismų raštvedyboje naudoti lenkų kalbą, tačiau pilies teismų raštvedyboje tebevyravo lotynų kalba.⁴ Lenkų kalbos vartojimą pilies teismo dokumentuose ribojo tai, kad nebuvo teisės normų šia kalba išaiškinimų. Išimtimi galima laikyti priesaikos tekstus, kurie buvo įrašomi į teismo knygas prisiekiančiųjų asmenų gimtąja kalba (lenkų arba rusėnų), o taip pat skundai, pareiškimai, liudininkų parodymai. Šių dokumentų teksto pradžioje ir gale lotynų kalba buvo surašomos teisinių normų formuluotės. Nuo XVII a. pr. teismų raštvedyboje plačiau imta naudoti lenkų kalba.

1792 m. Targovicos konfederacijos sprendimu pilies teismai buvo panaikinti. 1793 m. Gardino seimas trumpam atnaujino jų veiklą. 1795 m. po Trečiojo Abiejų Tautų Respublikos padalijimo pilies teismai Lenkijoje buvo galutinai likviduoti.

Drohičino žemė (lenkų k. *ziemia drohicka*) yra istorinis teritorinis vienetas, egzistavęs dabartinėje šiaurės rytų Lenkijoje. Jo žemės buvo išsidėstę dabartinės Palenkės ir Mazovijos vaivadijose: Semiatičės, Vengruvo, Sokoluvo ir Sedlcų pavietuose.

Iki XI a. šioje teritorijoje gyveno artima lietuviams baltų gentis – jotvingiai, po to ji atiteko Haličo-Voluinės kunigaikštystei bei trumpam Mazovijos kunigaikštystei. Nuo XIV a. iki 1513 m. Drohičino žemė priklausė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (toliau LDK) Trakų vaivadijai, o nuo 1513 m. iki 1569 m. Liublino unijos LDK Palenkės vaivadijai.

---

⁴ SIEDLECKI; Jan; *Spuścizna aktowa sądów ziemskiego i grodzkiego w Brańsku. Próba szacunku ilościowego* //Białostoccyzna, 1994, Nr. 4, p. 99.

1569 m. Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis Žygimantas Augustas Palenkės vaivadiją, kurios sudėtyje buvo Drohičino žemė, perdavė Karūnai arba Lenkijos karalystei. 1569-1793 m. Palenkės vaivadija priklausė Abiejų Tautų Respublikos (toliau ATR) Mažosios Lenkijos provincijai. Šią vaivadiją sudarė trys žemės: Bielsko, Drohičino ir Melniko, o jos sostinė buvo Drohičinas. Po antrojo ATR padalijimo 1793 m. Drohičino žemė priskirta naujai sudarytai Palenkės vaivadijai. Po trečiojo ATR padalijimo 1795 m. šiaurinė šios žemės dalis atiteko Prūsijos karalystės Naujosios Rytų Prūsijos provincijos Balstogės departamentui. Pietinė dalis buvo priskirta Austrijos karalystės Vakarų Galicijos provincijai. 1807-1842 m. Drohičino žemė priklausė Rusijos imperijos Balstogės sričiai, o 1842-1914 m. Gardino gubernijai.

Drohičino žemės administraciniu centru buvo Drohičinas, kuriam 1498 m. Lenkijos karalius ir LDK didysis kunigaikštis Aleksandras Jogailaitis suteikė miesto teises ir herbą. Nuo 1520 m. jis tapo Palenkės vaivadijos sostine. Kitos didesnės gyvenvietės, priklausančios šiai žemei buvo Medzna, Palenkės Sokolovas ir Mokobodai. Drohičine vyko bajorų seimeliai, buvo renkami deputatai į seimą, dirbo pilies ir žemės teismai. Drohičino žemė Lenkijos karalystės seime turėjo du savo atstovus. Šiaurėje ši žemė ribojosi su Bielsko žeme, vakaruose su Nuro, pietuose su Livo, o rytuose su Mielniko žemėmis.

Drohičino pilies teismo (lotynų k. *Castrensia Drohicensia*) įsteigimo tiksli data yra nežinoma. Jo atsiradimo aplinkybės yra tiesiogai susijusios su Lietuvos didžiųjų kunigaikščių vietininkų Palenkėje - vaivadų (lotynų k. *palatinus*) teismine veikla. Pirmuoju Drohičino vaivada 1342 m. minimas Janas, Dobrogosto sūnus. Vėliau Drohičino žemės vietininkai dokumentuose vadinami seniūnais (lotynų k. *capitaneus*). 1430 m. pirmuoju šios žemės seniūnu buvo Nasuta iš Mazovijos.⁵

Pagrindiniu Palenkės atskirumo nuo kitų LDK teritorijų požymiu buvo tai, kad čia veikė lenkiškos teisės normos. Tokią padėtį lėmė tai, kad į šias žemes, kuriose daugumoje gyveno stačiatikiai rusėnai, iš Mazovijos atsikėlė daug kolonistų - smulkių lenkų bajorų. Naujakuriai siekė čia gauti tokias pat teises ir laisves, kokiomis naudojos bajorai Lenkijos karalystėje.

1440 m., kai Drohičino žemę trumpam buvo užėmusi Mazovijos kunigaikštystė, jos kunigaikštis Boleslovas IV savo privilegija suteikė vietiniams bajorams teises ir laisves bei įtvirtino lenkiškos teisinės sistemos pagrindus. 1444 m. Lietuvos didysis kunigaikštis Kazimieras ir 1492 m. didysis kunigaikštis Aleksandras savo privilegijomis patvirtino ypatingą Palenkės bajorijos teisinį statusą. 1565-1566 m. įvykusi reforma, kuomet Lenkijos pavyzdžiu buvo pertvarkyta visa LDK administracinė-teisminė struktūra tik patvirtino faktinę Palenkės bajorų teisinę padėtį. 1569 m. pasirašant Liublino uniją, tai tapo svarbiu veiksniu lemiančiu vietinio elito siekį prisijungti prie Lenkijos (Karūnos).⁶

⁵ *Urzednicy podlascy XIV-XVIII wieku. Spisy* - Kórnik, 1994, T. VIII, p. 7., 90.

⁶ BARDACH, Juliusz; *Studia z ustroju i prawa Wielkiego Księstwa Litewskiego XIXVII* – Warszawa, 1970, p. 333.

Drohičino pilies teismas susiformavo apie XV a. vidurį, kai iš vaivados teisminės funkcijos perėjo pilies seniūnai. Dokumentuose minimi XV a. antros pusės Drohičino pilies seniūnai: Stefanas Svejka (1464 m.), Piotras Strumyla (1464-1474 m.), Ivanas Iliničius (1476-1478 m.), Ježis Niemirowičius (1479-1480 m.), Jakubas Dovojnovičius (1481-1499 m.).⁷

Nuo XVI a. pr. Drohičino pilies seniūnas savo nuožiūra skirdavo pilies teismo pareigūnų kolegiją. Ją sudarė nagrinėję bylas ir skelbdavę nuosprendžius paseniūnis ir pilies teisėjas; teismo raštvedybą tvarkę raštininkas, regentas ir viceregentas bei visuomeninį kaltinimą palaikęs instigatorius.⁸ Dokumentuose minimi XVI a. Drohičino pilies teismo pareigūnai: paseniūniai Ježis Niececkis, Mateušas Zmijevskis, Bartłomiejus Poniatovskis, Stanisławas Niewiadomskis; teisėjai Hieronimas Rozpendas, Janas Kučinskis, Laurynas Kłopotovskis, Mikalojus Niececkis; raštininkai Janas Siekierka, Kasperas Adamovskis, Janas Ivanovskis, Ježis Kosovskis.⁹

Seniausia iki mūsų dienų išlikusi Drohičino pilies teismo knyga yra 1473-1478 m. dekretų knyga. Ji saugoma Vyriausiajame senųjų aktų archyve Varšuvoje.¹⁰ Pilies teismo jurisdikcija apėmė visą Drohičino žemės teritoriją.

Pagal 1434 m. Vartos ir 1454 m. Nešavos statutus Drohičino pilies teismo kompetencijai iš pradžių priklausė tik penkių sunkių kriminalinių nusikaltimų sprendimas. Būtina pažymėti, kad Lenkija skirtingai nuo LDK, kur baudžiamosios ir civilinės teisės normos buvo surašytos į tris kodeksus vadinamus Lietuvos Statutais, neturėjo bendro susistemintų teisės normų rinkinio. Pagrindiniu Drohičino pilies teismo teisės šaltiniu buvo seimo leidžiamos konstitucijos (įstatymai). Jų tekstai buvo viešai platinami ir įrašomi į visų Lenkijos žemių pilies teismų aktų knygas.

XV-XVII a. Drohičino pilies teismo posėdžiai vyko prie Vakarinio Bugo upės ant aukšto kalno, vadinamo Pilies kalnu, pastatytoje medinėje tvirtovėje. Priešui ją sunaikinus, XVII a. pr. jos vietoje buvo pastatytas mūrinis bokštas, kuriame dirbo pilies teismas, veikė raštinė, taip pat buvo saugomos pilies ir žemės teismų aktų knygos. Šaltiniuose minima, kad 1674-1688 m. čia dirbo Drohičino pilies teismo teisėjas Valentas Kučinskis, o 1687-1688 m. raštinės darbą prižiūrėjo jo sūnus regentas Viktorinas Kučinskis.¹¹

Šalia bokšto stovėjo aukštas kvadrato formos mūrinis kalėjimo pastatas, kurio pirmame aukšte kalėjo už kriminalinius nusikaltimus nuteisti bajorai, o antrame – veikė areštinė suimtiems asmenims laikyti. 1788 m. pilies teismui persikėlus į Drohičino miestą, kalėjimo pastatas Pilies kalne buvo išardytas. Iš šio statinio plytų mieste šalia teismo iškilo naujas bokštas. Jis taip pat buvo naudojamas teismo reikmėms. Žinoma, kad apie 1845 m. šis bokštas, priklausęs bajorui Olševskiui, stovėjo tuščias ir apleistas.

⁷ *Urządnicy podlascy XIV-XVIII wieku. Spisy - Kórnik, 1994, T. VIII, p. 90.*

⁸ JARMOLIK, Włodzimierz; *Z dziejów sądownictwa szlacheckiego na Podlasiu // Białostoczczyzna, 1988, Białystok, Nr. 4, p. 6.*

⁹ JABŁONOWSKI, Aleksander; *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym. Podlasie. – Warszawa, 1910, p. 245-252.*

¹⁰ <http://www.agad.gov.pl/inwentarze/drohickiegr89.xml>

¹¹ JAROSZEWICZ, Józef; *Drohiczyń – opis historyczny // Athenaeum – Wilno, 1847.*

Po trečiojo ATR padalijimo 1795 m. didžioji dalis Drohičino žemės atiteko Prūsijos karalystės Naujosios Prūsijos provincijos Balstogės departamentui. Po 1807 m. Tilžės taikos, departamento žemės užėmė Rusija. Iš jų buvo sudaryta Balstogės sritis, kuriai priklausė keturios apskritys: Bielsko, Drohičino, Balstogės ir Sokulkos. Balstogės sritis, egzistavusi Rusijos imperijos gubernijos teisėmis, 1842 m. buvo panaikinta ir prijungta prie Gardino gubernijos. Po šio prijungimo Drohičino apskritis buvo panaikinta, o jo teritorija kartu su Drohičino miestu įėjo į Bielsko apskrities sudėtį.

Drohičinui netekus administracinio centro statuso, panaikintos apskrities teismo įstaigų bylos perėjo Bielsko apskrities teismo žinion. 1842 m. jam buvo perduotos 339 seniausios Drohičino pilies ir žemės teismų aktų knygos. Jos buvo saugomos Bielsko apskrities teismo archyve.¹² Kadangi šis archyvas neturėjo erdvių patalpų, pritaikytų dideliui kiekiui bylų saugoti, nuspręsta likusią didesnę pilies ir žemės teismų aktų dalį (virš 1000 bylų) palikti Drohičino Senajame archyve, kurio prižiūrėtoju dirbo gubernijos sekretorius archyvistas Zaleskis.¹³

II. DOKUMENTŲ SUTVARKYMAS

Bendrosios žinios apie fondo dokumentus

1852 m. balandžio 2 d. Rusijos imperatorius Nikolajus I paskelbė įsaką „dėl vakarinių gubernijų centrinių senųjų aktų archyvų Kijeve, Vitebske ir Vilniuje įsteigimo.“¹⁴ Remiantis šiuo įsaku buvo įsteigtas Vilniaus centrinis senųjų aktų archyvas, kuriame turėjo būti sukaupti visi LDK veikusių įstaigų ir institucijų aktai, surašyti iki 1799 m. Šio archyvo direktoriumi buvo paskirtas Nikita Gorbačevskis. Archyvo išlaidoms iš valstybės išdo buvo skirta 2300 rublių, o jo veiklą kontroliavo Rusijos imperijos liaudies švietimo ministerija.

Bielsko apskrities teismas ir Drohičino Senasis archyvas, kurių žinioje buvo Drohičino pilies ir žemės teismų bei Melniko pilies teismo dokumentai nuo 1855 m. birželio mėn. iki 1863 m. sausio mėn. perdavė Vilniaus centriniam senųjų aktų archyvui: vienas - 339, kitas - 1151 bylą.¹⁵ Kartu su Bielsko žemės teismo knygomis Vilniaus centrinis senųjų aktų archyvas gavo 1543 bylas.¹⁶

Bylų perdavimo žiniaraštyje nurodyta, kad iš Bielsko apskrities teismo buvo gauta 131 Drohičino pilies teismo byla. Kiek šio teismo bylų buvo gauta iš Drohičino Senojo archyvo, nustatyti nepavyko, kadangi bendro perduotų bylų sąrašo nerasta. Knygos į Vilnių buvo siunčiamos paštu nedidelėmis siuntomis, dažnai važtaraščiuose nenurodant, ar tai Drohičino pilies, ar žemės teismo bylos. Tikėtina, kad Drohičino Senasis archyvas Vilniaus centriniam Senųjų aktų archyvui perdavė virš 700 pilies teismo bylų.

¹² F. 594, Ap. 1, B. 658, l. 339-346v.

¹³ F. 594, Ap. 1, B. 658, l. 356.

¹⁴ *Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе.* Том XXVII.—Санкт-Петербург; 1853. p. 228-230.

¹⁵ F. 594, Ap. 1, B. 658, l. 339-788, B. 659, l. 1-572.

¹⁶ MIENICKI, Ryszard; *Archiwum Akt Dawnych w Wilnie* – Warszawa, 1923. p. 46.

1872 m. buvo išleistas N. Gorbačevskio sudarytas spausdintinis Vilniaus senųjų aktų archyvo bylų inventorinis apyrašas, pavadintas Katalogu, kuriame buvo įrašytos 18243 bylos. Drohičino pilies teismo bylos (858 vienetai) N. Gorbačevskio kataloge sudarė atskirą grupę (Gor. Nr. 9205-10064).¹⁷ Pagal dokumentų pobūdį jos buvo suskirstytos: į aktų, einamųjų reikalų, dekretų, skolų ir įgaliojimų raštų knygas; aktų ir dekretų protokolus; teismo bylų rejestrus bei į bylų rejestrų ir įvairių sumaišytų aktų knygų ryšulius. Ankstyviausias dokumentas buvo 1528 m., vėlyviausias - 1792 m., taip pat nebuvo nurodytos dalies bylų chronologinės ribos ir lapų kiekis.

1906 m. buvo išleistas dalinai pertvarkytas Ivano Sprogio senųjų aktų archyvo katalogas. Jame Drohičino pilies teismo bylos taip pat sudarė atskirą grupę (Spr. Nr. 9168-10031), kuriai priklausė 864 bylos.¹⁸ I. Sprogis šias bylas pavadino tvirtinamųjų, einamųjų reikalų aktų, dekretų, skolų ir įgaliojimų raštų knygomis; aktų, einamųjų reikalų ir dekretų protokolais; teismo bylų rejestrtais bei mišriais tvirtinamųjų ir einamųjų reikalų aktais ir protokolais. Ankstyviausias dokumentas buvo 1520 m., vėlyviausias - 1792 m. I. Sprogio kataloge Drohičino pilies teismo bylos gavo naujus inventorinius numerius, tiksliau apibrėžtos jų chronologinės ribos, nurodyti lapų kiekiai. I. Sprogio ir N. Gorbačevskio senųjų aktų katalogais, nepaisant jų neišbaigtumo, plačiai naudojamasi iki šių dienų.

XX a. vykę pasauliniai karai ir okupacijos skaudžiai atsiliepė Vilniaus centriniam senųjų aktų archyvui. Jis ne kartą buvo išvežtas į užsienį ir vėl gražintas į Lietuvą. Nemažai bylų dingo arba atsidūrė kitų šalių archyvuose. 1915 m. carinės valdžios nurodymu į Rusijos imperijos gilumą, tikėtina į Petrapilį arba į Maskvą, buvo išvežta apie 840 seniausių Drohičino, Bielsko, Bransko, Surazo ir Mielniko pilies ir žemės teismų knygų.¹⁹

Kadangi ne visas bylas buvo spėta išvežti, todėl didesnė pusė Palenkės regiono teismo įstaigų knygų (virš 1000 bylų) liko Vilniaus centriniame senųjų aktų archyve. Tarpukariu Lenkijos valdžios sprendimu šios bylos iš Vilniaus buvo pervežtos į Varšuvą ir perduotos Vyriausiajam senųjų aktų archyvui. 1944 m. Varšuvos sukilimo metu visos bylos buvo sunaikintos.

Kitaip susiklostė išvežtų į Rusiją Palenkės teismo įstaigų bylų likimas. Jos buvo suskaidytos į tris dalis. Pirma bylų grupė, tarp kurių buvo ir Drohičino pilies teismo knygos, po Antrojo pasaulinio karo buvo perduota Baltarusijos TSR ir šiuo metu saugoma Nacionaliniame Baltarusijos istorijos archyve (НИАБ) Minske. Drohičino pilies teismo knygos priklauso fondui Nr. 1715, kuriame yra 219 bylų.²⁰ Bylų dokumentų chronologinės ribos 1518-1744 m.

¹⁷ ГОРБАЧЕВСКИЙ, Никита; *Каталог древним актовым книгам губерний Виленской, Гродненской, Минской и Ковенской* – Вильна; 1872, p. 323-349.

¹⁸ *Опись документов Виленского центрального архива древних актовых книг*/ сост. И.Спрогис – Вильна, 1901-1913, p. 345-370.

¹⁹ SIEDLECKI; Jan; *Spuścizna aktowa sądów ziemskiego i grodzkiego w Brańsku. Próba szacunku ilościowego* //Białostoccyzna, 1994, Nr. 4, p. 99.

²⁰ <https://fk.archives.gov.by/fond/117383/>.

1964 m. antrą bylų grupę TSRS valdžia pagal nuosavybės teisių perdavimo įstatymą (revindikacija) gražino Lenkijai.²¹ Šiuo metu jos saugomos Vyriausiąjame senųjų aktų archyve Varšuvoje (AGAD). Drohičino pilies teismo knygos sudaro fondą Nr. 89. Jame yra 99 saugojimo vienetai, kurių dokumentų chronologinės ribos 1474-1744 m.²²

Trečia Palenkės teismo įstaigų bylų grupė liko Maskvoje ir saugoma Rusijos valstybiniame senųjų aktų archyve (РГАДА) fonde Nr. 356 „LDK pilies ir žemės teismai“.²³ Jam priklauso 3 Drohičino pilies teismo aktų knygos (Gor. Nr. 9240, 9273 ir 9215), kurių dokumentų chronologinės ribos 1584-1698 m.

Po antro pasaulinio karo Vilniaus centrinio senųjų aktų archyvo bylos perėjo LTSR centrinio valstybinio archyvo žinion. 1946 m., siekiant įvesti tikslią Lietuvos archyvuose saugomų fondų apskaitą ir kontrolę, Vyriausioji archyvų valdyba prie TSRS vidaus reikalų ministerijos išleido potvarkį, kuriuo LTSR archyvų valdybai nurodoma užregistruoti visus tuo metu buvusius archyvų fondus, suteikiant jiems numerius. Vykdam šį potvarkį, 1948-1951 m. fondui „Drohičino pilies teismas“ buvo suteiktas Nr. 123 (SA).

1957 m. sausio 1 d. Vilniuje buvo įsteigtas LTSR centrinis valstybinis istorijos archyvas, kuriam iš LTSR centrinio valstybinio archyvo buvo perduoti Senieji aktai. 1960 m. gegužės 4 d. aktu dėl bylų trūkumo fondas Nr. 123 (SA) buvo nuimtas nuo archyvo apskaitos.

1976-1978 m. Lietuvos centriniame valstybiniame istorijos archyve per Senųjų aktų fondų patikrinimą buvo rasta viena Drohičino pilies teismo knyga (Spr. Nr. 9545, Gor. Nr. 9654). Ši byla buvo įrašyta į fondą Nr. 123 (SA), kuris 1981 m. kovo 20 d. aktu vėl įregistruotas archyvo apskaitoje.

1983 m. per Senųjų aktų fondų patikrinimą buvo rasta dar viena Drohičino pilies teismo byla (Spr. Nr. 9403, Gor. Nr. 9448). 1988 m. balandžio 21 d. Lietuvos centrinis valstybinis istorijos archyvas iš TSRS centrinio senųjų aktų archyvo Maskvoje gavo vieną Drohičino pilies teismo knygą (Spr. Nr. 9887, Gor. Nr. 9919). Taigi tuo metu fondą Nr. 123 „Drohičino pilies teismas“ sudarė 3 bylos, o kaip šio fondo apskaitos dokumentas buvo naudojamas I. Sprogio Senųjų aktų katalogas.

2023 m. buvo sudarytas naujas fondo Nr. 123 (SA) „Drohičino pilies teismas“ apyrašas Nr. 1. Fonde Nr. 123 (SA) yra vienas apyrašas.

Iš viso fonde Nr. 123 (SA) „Drohičino pilies teismas“ yra 3 apskaitos vienetai, kurių chronologinės ribos 1593-1732 m.

---

²¹ FLORCZAK, Ilona; *Źródła do dziejów Podlasia w archiwum rodziny Bartoszewiczów*//Studia z dziejów z historii społeczno-gospodarczej, 2015, p. 171.

²² <https://www.agad.gov.pl/inwentarze/drohickiegr89.xml>

²³ <http://rgada.info/>

Pilies teismo bylų apyrašas Nr. 1

Iš naujo patyrinti ir pertvarkyti Senuosius aktus imtasi, norint ištaisyti I. Sprogio ir N. Gorbačevskio kataloguose pastebėtus bylų aprašymo trūkumus ir netikslumus. 2023 m., sudarant fondo Nr. 123 (SA) „Drohičino pilies teismas“ apyrašą Nr. 1, buvo atlikti šie darbai:

- 1) bylų kiekio, fizinės būklės patikrinimas;
- 2) bylų priklausymo fondui nustatymas;
- 3) dokumentų tikslų chronologinių ribų nustatymas;
- 4) bylų antraščių lietuvių ir rusų kalbomis sudarymas;
- 5) naujų numerių suteikimas apskaitos vienetams.

Sudarytame Drohičino pilies teismo fondo Nr. 123 (SA) naujame apyraše Nr. 1 kiekviena iš 3 į I. Sprogio katalogą įrašytų bylų gavo naują apskaitos numerį, tačiau šalia lieka nurodyti ir ankstesni I. Sprogio ir N. Gorbačevskio katalogų numeriai.

Apyrašo Nr. 1 byla Nr. 1 - tai Drohičino pilies teismo dekretų knygos fragmentas. Knygoje yra įrašyti 103 dekretų arba teismo sprendimų aktai. Šios bylos dokumentų ribos apima 1694 m. Pilies teismų dekretų knygoje buvo įrašomas nagrinėjamų baudžiamųjų ir su jomis susijusių civilinių bylų turinys, eiga ir skelbiami teismo nuosprendžiai. Dalis šios bylos dokumentų teksto yra išblukusi.

Apyrašo Nr. 1 bylą Nr. 2 sudaro 1732 m. Drohičino pilies teismo einamųjų reikalų aktų knygos titulinis lapas. Į einamųjų reikalų aktų knygas buvo įrašomi skundai, pareiškimai, šaukimai į teismą, vaznių liudijimai apie šaukimų į teismą įteikimą, nukentėjusiųjų žaizdų apžiūros aktai (obdukcijos) ir kt. Apyrašo Nr. 1 byla Nr. 3 – tai pilies teismo bylų rejestras. Jos dokumentų chronologinės ribos 1593-1595 m. Didelė dalis bylos dokumentų teksto yra išblukusi.

Aprašant fondo Nr. 123 (SA) apyrašo Nr. 1 bylas nefondinių bylų jame nerasta. Visi apyrašo Nr. 1 dokumentai parašyti lotynų kalba. Tvarkant pirmą apyrašą, sudarytos naujos bylų antraštės lietuvių ir rusų kalbomis, tiksliau nustatytos bylų chronologinės ribos bei lapų kiekis.

Iš viso į fondo Nr. 123 (SA) Drohičino pilies teismo apyrašą Nr. 1 įrašyti 3 apskaitos vienetai, kurių chronologinės ribos 1593-1732 m.

Informacijos ir sklaidos skyriaus
vyriausiasis archyvistas

Aleksandr Baniusevič

ПЕРЕВОД СПРАВКИ ФОНДА № 123 „ДРОГИЧИНСКИЙ ГРОДСКИЙ СУД“

I. ИНФОРМАЦИЯ О ФОНДООБРАЗОВАТЕЛЕ

Гродский суд (на латинском яз. *judicium castrense*, на польском яз. *sąd grodzki*) – это институция, решавшая дворянские дела и вершившая правосудие. Формирование и деятельность суда напрямую связаны с историей Королевства Польского и развитием его письменного права. Гродский суд был одним из главных судов, образованный в конце XIV века и, по мнению исследователей, сформировавшийся на основе судов городских старост (на польском яз. *sąd starościński*) Малой Польши.

Юридическим актом, обосновывающим учреждение гродского суда и очертившим круг его функций была привилегия от 23 октября 1423 г. короля польского и великого князя литовского Владислава II Ягеллы, пожалованная им на сейме, проходившем в городе Варта (на польском яз. *Statut warcki*). Старостам, правящим в городах и провинциях на правах наместников короля, эта привилегия сильно ограничила их полномочия. В гродском суде им было поручено рассматривать только четыре уголовные преступления, за которые наказанием была смертная казнь (на польском яз. *sprawy gardłowe*). Согласно 17-ой статьи Вартского Статута это были: умышленный поджог, вооруженное нападение на дворянское имение, разбой на дороге и изнасилование или похищение женщины дворянского сословия.

Нешавские Статуты 1454 года дополнили компетенцию гродского суда пятой статьей, которая предусматривала уголовную ответственность за захват или увод чужих крестьян. Ещё более границы деятельности гродского суда расширил Литовский Статут 1566 года, статьи которого предусматривали наказания уже за дюжину правонарушений. Но в этом случае важно отметить, что юрисдикция всех трёх Литовских Статутов действовали только в Великом Княжестве Литовском (далее ВКЛ) и это являлось основным отличием судебной системы ВКЛ от Королевства Польского.

Гродский суд в Польше был первой инстанцией, рассматривавшей уголовные дела оседлых, то есть владеющих именьями, так и неоседлых (безземельных) дворян. В XVII в. значение земского суда из-за редкости его заседаний и их частого отзыва уменьшилось, поэтому часть его полномочий перешло к гродскому суду. Он получил право решать большую часть гражданских дел, подтверждать сделки с недвижимым имуществом и финансами, вносить в судебные акты документы государственного значения и пр.

Важно отметить, что чиновники гродского суда в отличие от земского суда, не выбирались, а назначались. Им руководил назначаемый королем судебный староста. Судебные старосты, часто были заняты другими важными государственными делами, поэтому

из за нехватки времени не могли участвовать в заседаниях суда. Тогда по закону они были обязаны сами сформировать коллегия должностных лиц (на польском яз. *urząd grodzki*) гродского суда, по своему усмотрению назначать своего заместителя - подстаростия, гродского судью и писаря.

Гродский суд или суд старосты небыл постоянно действующим учреждением, поэтому, сессии на которых председателем был гродский староста проходили каждые шесть недель. Его замещающая коллегия судебных чиновников заседала чаще - каждые две недели, а промежутки их рабочей деятельности назывался каденциями.

Гродский суд был коллегиальным органом. Дела рассматривали и решения по ним принимали втроём: староста или его заместитель подстаростий, гродский судья и писарь. В случае болезни или отсутствия по уважительным причинам одного из них, сессия отзывалась. Судья, три раза неучаствовавший в заседаниях суда, терял свою должность. Писарь ведал гродскими книгами, в которые вписывал разные юридические акты. Также в эти книги вписывались и документы государственного значения (инструкции послам на сейм, решения сеймиков, королевские универсалы, привилегии и пр.). Записи, внесённые в гродские книги, имели силу актов, подтвержденных нотариусом.

Судьям в их деятельности помогал возный. Он вручал вызовы в суд, проводил осмотр места преступления, официально подтверждал обстоятельства дела, участвовал в судебных заседаниях и др. За насилие против возного законом были предусмотрены строгие наказания.

За свою работу судьи и другие должностные лица постоянного жалования не получали. Им платили по установленным расценкам: от каждого решенного дела, от каждого вписанного документа и выданной выписи. Гродский суд был низшей инстанцией, решения которого каждый мог обжаловать в Главном коронном трибунале, который находился в Люблине. Приговоры суда часто бывали очень строгими: смертная казнь, заключение, ссылка (баниция или инфамия), телесные наказания, большие денежные штрафы. Гродский суд имел свою тюрьму и палача.

В 1544 г. сейм Польши принял конституцию (закон), разрешающий в судебном делопроизводстве употреблять польский язык, но в делопроизводстве гродских судов попрежнему преобладал латинский язык. Употреблению польского языка в документах гродского суда препятствовало отсутствие на этом языке разъяснений правовых норм. Исключением можно считать тексты присяг, которые заносились в судебные книги на родном языке присягнувших (польском или старобелорусском), а также жалобы, заявления, показания свидетелей. Только вначале и в конце текста этих документов на латинском языке заносились формулировки правовых норм. Сначала XVII в. в судебном делопроизводстве начал распространяться польский язык.

В 1792 г. решением Тарговицкой конфедерации гродские суды были упразднены. Гродненский сейм 1793 г. на короткое время восстановил их деятельность. В 1795 г. после Третьего раздела Речи Посполитой гродские суды в Польше были окончательно ликвидированы.

Дрогичинская земля (на польском яз. *ziemia Drohicka*) – это историческая территориальная единица, существовавшая на северо-востоке современной Польши. Её земли находятся в современных Семятыченском, Венгровском, Соколувском и Седлецком поветах, принадлежащих Подляскому и Мазовецкому воеводствам.

До конца XI в. на этой территории проживали родственные литовцам балтские племена - ятвяги, позже она принадлежала Галицко-Волынскому и короткое время Мазовецкому княжествам. От XIV века до 1513 г. Дрогичинская земля принадлежала Трокскому воеводству ВКЛ, а с 1513 по 1569 гг. - Подляшскому воеводству ВКЛ.

В 1569 г. после Люблинской унии польский король и великий князь литовский Сигизмунд Август Подляшское воеводство, в состав которого входила Дрогичинская земля, передал Короне или Королевству Польскому. В 1569-1793 гг. Подляшское воеводство принадлежало Малопольской провинции Речи Посполитой. Это воеводство состояло из трёх земель: Бельской, Дрогичинской и Мельникской, а его столицей был Дрогичин. После Второго раздела Речи Посполитой в 1793 г. Дрогичинская земля перешла новообразованному Подляшскому воеводству. После Третьего раздела Речи Посполитой в 1795 г. северная часть этой земли отошла Прусскому королевству, где она принадлежала Белостокскому департаменту, входившему в состав провинции Новая Восточная Пруссия. Южную часть земли заняло Австрийское королевство, где она принадлежала провинции Западная Галиция. В 1807-1842 гг. Дрогичинская земля находилась в составе Белостокской области Российской империи, а в 1842-1914 гг. Гродненской губернии.

Административным центром Дрогичинской земли был Дрогичин. В 1498 г. польский король и великий князь литовский Александр Ягеллончик пожаловал ему городские права и герб. С 1520 г. Дрогичин являлся столицей Подляшского воеводства. Другими большими населёнными пунктами, принадлежавшими этой земле были Медзна, Подляшский Соколув и Мокободы. В Дрогичине проходили сеймики местного дворянства на которых выбирали депутатов на сейм, работали гродский и земский суды. Дрогичинская земля в сейме имела двух своих представителей. На севере она граничила с Бельской, на западе с Нурской, на юге с Ливской и востоке с Мельникской землями.

Точная дата учреждения Дрогичинского гродского суда (на латинском яз. *Castrensia Drohicensia*) неизвестна. Обстоятельства его образования напрямую связаны с судебной деятельностью воевод (на латинском яз. *palatinus*), которые на являлись на Подляшьё наместниками великих князей литовских. В 1342 г. первым дрогичинским воеводой

упоминается Ян, сын Доброгоста. Позднее наместниками Дрогичинской земли стали именоваться старосты (на латинском яз. *capitaneus*). В 1430 г. первым дрогичинским старостой был Насута из Мазовии.

Основным отличительным признаком Подляшья от других территорий ВКЛ было то, что тут действовали нормы польского права. Такую ситуацию предопределило то обстоятельство, что на эти земли, населённые в большинстве православными русинами, из Мазовии прибыло много колонистов – мелких польских дворян. Новоприбывшие поселенцы стремились тут получить такие же права и свободы, какими пользовались дворяне в Королевстве Польском.

В 1440 г., когда Дрогичинская земля на короткое время была занята Мазовецким княжеством, её князь Болеслав IV своей привилегией пожаловал местным дворянам права и свободы, а также заложил основы польской правовой системы. В 1444 г. великий князь литовский Казимир и в 1492 г. великий князь Александр своими привилегиями закрепили особый правовой статус подляшского дворянства. Реформа, проведённая в 1565-1566 гг., когда по примеру Польши была преобразована вся административно-судебная структура ВКЛ, только узаконила фактическое правовое положение дворян в Подляшье. При заключении в 1569 г. Люблинской унии это обстоятельство стало важным фактором в стремлении местных элит присоединиться к Короне (Польше).

Дрогичинский градский суд был образован примерно в середине XV в., когда от воеводы судебные функции перешли к градскому старосте. В документах второй половины XV в. упоминаются дрогичинские градские старосты: Стефан Свейко (1464 г.), Пиотр Струмилло (1464-1474 гг.), Иван Илинич (1476-1478 гг.), Ежи Немирович (1479-1480 гг.), Якуб Довойнович (1481-1499 гг.).

С начала XVI в. дрогичинский градский староста единолично назначал коллегия чиновников градского суда. Она состояла: из рассматривавших дела и выносивших приговор подстаростия и градского судьи; вевших судебное делопроизводство писаря, регента и вице-регента; а также общественного обвинителя – инстингатора. В документах XVI в. упоминаются должностные лица Дрогичинского градского суда: подстаростии Ежи Нецецкий, Матеуш Змиевский, Бартоломей Понятовский, Станислав Невядомский; судьи Иероним Розпенд, Ян Кучинский, Вавжинец Клопотовский, Миколай Нецецкий; писари Ян Секерка, Каспер Адамовский, Ян Ивановский, Ежи Коссовский.

Самая древняя книга Дрогичинского градского суда, сохранившаяся до наших дней – это декретовая книга за 1473-1478 гг. Она хранится в Главном архиве древних актов в Варшаве. Юрисдикция градского суда охватывала всю территорию Дрогичинской земли.

Согласно статьям Варсткого Статута с 1434 г. и Нешавских Статутов с 1454 г. компетенции Дрогичинского градского суда принадлежало решение только пяти тяжких

уголовных преступлений. Важно отметить, что Польша в отличие от ВКЛ, где нормы уголовного и гражданского права вошли в три кодекса названных Литовскими Статутами, не имела общего сборника систематизированных правовых норм. Главным юридическим источником для Дрогичинского гродского суда были издаваемые сеймом Конституции (законы). Их тексты публично распространяли и заносили в актовые книги гродских судов всех земель Польши.

В XV-XVII в. заседания Дрогичинского гродского суда проходили в деревянной крепости, построенной на высоком холме, называемом Замковой горой, расположенной на берегу реки Западный Буг. После уничтожения крепости неприятелем, в начале XVII в. на её месте была построена каменная башня, где работал гродский суд, действовала его канцелярия, а также хранились актовые книги гродского и земского судов. В письменных источниках упоминается, что в 1674-1688 гг. здесь работал дрогичинский гродский судья Валенты Кучинский, а 1687-1688 гг. канцелярией заведовал его сын судебный регент Викторин Кучинский.

Рядом с башней находилась высокая квадратной формы каменная тюрьма на первом этаже которой отбывали наказание осуждённые за уголовные преступления дворяне, а на втором этаже находились помещения, где содержались находившиеся под арестом лица. В 1788 г. гродский суд перебрался в Дрогичин, а тюремное здание на Замковой горе было разобрано. Из его кирпичей в городе рядом с судом была возведена приспособленная для его нужд новая башня. Известно, что в 1845 г. башня, принадлежавшая дворянину Ольшевскому, пустовала и была в заброшенном состоянии.

После Третьего раздела Речи Посполитой в 1795 г. большую часть Дрогичинской земли получила Прусское королевство, где она принадлежала Белостокскому департаменту, входившему в состав провинции Новая Пруссия. После заключения Тильзитского мира в 1807 г. земли департамента перешли Российской империи. Из них была образована Белостокская область, которой принадлежали 4 уезда: Белостокский, Бельский, Дрогичинский и Сокольский. На правах российской губернии Белостокская область существовала до 1842 г., когда была упразднена и присоединена к Гродненской губернии. После этого присоединения Дрогичинский уезд был упразднен, а его территория вместе с городом Дрогичин вошла в состав Бельского уезда.

После лишения Дрогичина статуса административного центра дела упраздненных судебных учреждений перешли в ведение Бельского уездного суда. В 1842 г. ему были переданы 339 древнейших актовых книг Дрогичинского гродского и земского судов. Они хранились в архиве Бельского уездного суда. Так как этот архив не имел просторных помещений, приспособленных для хранения большого количества дел, оставшуюся большую

часть актов гродского и земского судов (свыше 1000 дел) было решено оставить в Дрогичинском древнем архиве, которым заведовал губернский секретарь архивист Залеский.

II. СОЗДАНИЕ ФОНДА И ЕГО СТРУКТУРА

Сведения о фонде

2 апреля 1852 г. император России Николай I издал указ „об учреждении в Киеве, Витебске и Вильно центральных архивов древних актов“. Согласно этому указу, в Виленском центральном архиве древних актов, которое курировало министерство народного просвещения Российской империи должны были быть собраны все документы, составленные до 1799 г. Директором архива был назначен Никита Горбачевский. Для нужд учреждения из государственной казны выделено 2300 рублей.

Бельский уездный суд и Дрогичинский древний архив, в ведении которых находились документы Дрогичинского гродского и земского судов, а также Мельникский гродский суд с июня 1853 г. по январь 1863 г. передал Виленскому центральному архиву древних актов: один - 339, другой - 1151 дело. Вместе с делами Бельского земского суда Виленский центральный архив древних актов получил 1543 дела.

В передаточной описи указано, что из Бельского уездного суда было получено 131 дело Дрогичинского гродского суда. Сколько дел было получено из Дрогичинского древнего архива установить не удалось, так как общего списка переданных дел не найдено. В Вильно книги шли почтой небольшими посылками, в их накладных часто не было указано какие это книги: Дрогичинского гродского или земского суда. Вероятно, что Дрогичинский древний архив передал Виленскому центральному архиву древних актов свыше 700 книг гродского суда.

В 1872 г. Н. Горбачевским была издана опись-каталог дел, находящихся в Виленском центральном архиве древних актов. В него были внесены 18243 дела. Дрогичинский гродский суд в каталоге проходил как отдельная группа дел, имевшая 858 единиц (Гор. № 9205-10064). По виду документов дела были распределены: на актовые, поточные и декретовые книги; книги закладных записей и доверенностей; актовые и декретовые протоколы; судебные реестры, а также на связки судебных реестров и разрозненных книг, содержащих разные акты. Самым древним являлся документ с 1528 года, самым поздним с 1792 года, также в каталоге не были указаны хронологические рамки и количество листов части дел.

В 1906 г. был издан частично усовершенствованный каталог древних актов Ивана Спрогиса. Дрогичинский гродский суд в этом каталоге также проходил как отдельная группа дел, имевшая 864 единицы (Гор. № 9168-10031). Эти дела И. Спрогис назвал актовыми крепостными, поточными и декретовыми книгами; книгами закладных записей и

доверенностей; актовыми, поточными и декретовыми протоколами; судебными реестрами; а также перемешанными крепостными и поточными актами и протоколами. Самым древним был документ с 1520 года, самым поздним с 1792 года. В каталоге дела Дрогичинского гродского суда получили новые инвентарные номера, точнее были указаны их хронологические рамки и количество листов. Каталоги Н. Горбачевского и И. Спрогиса, несмотря на их недостатки, широко вошли в научный оборот.

В XX в. прошедшие мировые войны и оккупации болезненно отозвались на судьбе Виленского центрального архива древних актов. Он несколько раз был вывезен за границу. Немало дел потерялось или оказалось в архивах соседних государств. В 1915 г. по указанию царской администрации в глубь Российской империи, вероятнее всего в Петроград или Москву были вывезены около 840 древнейших книг Дрогичинского, Бельского, Браньского, Суражского и Мельникского гродских и земских судов.

Так как не все дела удалось вовремя вывезти, большая часть книг судебных институций Подляшья (более 1000 дел) осталась в Виленском центральном архиве древних актов. В межвоенное время решением властей Польши эти дела из Вильно были вывезены в Варшаву и переданы Главному архиву древних актов. В 1944 г. во время Варшавского восстания все дела были уничтожены.

Иначе сложилась судьба документов судебных учреждений Подляшья, вывезенных в Россию. Они были распределены на три части. Первая группа дел, в которую также вошли книги Дрогичинского гродского суда, после Второй мировой войны были переданы Белорусской ССР и в настоящее время хранятся в Минске в Национальном историческом архиве Беларуси. Книги Дрогичинского гродского суда принадлежат фонду № 1715, в котором учтены 219 дел. Хронологические рамки документов этих дел охватывают 1518-1744 гг.

В 1964 г. правительство СССР, согласно закону о передаче прав собственности (ревиндикация), возвратило Польше вторую группу дел. В настоящее время они хранятся в Главном архиве древних актов (AGAD) в Варшаве. Книги Дрогичинского гродского суда принадлежат фонду № 89. В нём учтены 99 единиц хранения, документы которых охватывают 1474-1744 гг.

Третья группа дел судебных учреждений Подляшья осталась в Москве и хранится в Российском государственном архиве Древних актов (РГДА). Они принадлежат фонду № 356 „Гродские и земские суды Великокого Княжества Литовского“. В нём имеются 3 книги Дрогичинского гродского суда (Гор. № 9240, 9273 и 9215), хронологические границы документов 1584-1698 гг.

После Второй мировой войны дела Виленского центрального архива древних актов перешли в ведение центрального государственного архива Лит.ССР. В 1946 г. Архивное управление Лит.ССР получило указание Главного Архивного управления при МВД СССР о

взятии всех архивных фондов на учёт и присвоении им номеров. Выполняя это указание, в 1948–1951 гг. фонду „Дрогичинский гродский суд“ был присвоен № 123.

1 января 1957 г. в Вильнюсе был учрежден центральный государственный исторический архив Лит.ССР, в который из центрального государственного архива были переданы Древние акты. По акту о недостаии дел от 4 мая 1960 г. фонд № 123 „Дрогичинский гродский суд“ был снят с архивного учёта.

В 1976-1978 гг. в центральном государственном историческом архиве Лит.ССР была проведена проверка наличия и состояния дел фондов Древних актов. Во время проверки была обнаружена одна книга Дрогичинского гродского суда (Спр. № 9545, Гор. № 9654). Это дело было внесено в фонд № 123, который актом от 20 мая 1981 г. был вновь поставлен на учёт.

В 1983 г. во ходе проверки фондов Древних актов было обнаружено ещё одно дело Дрогичинского гродского суда (Спр. № 9403, Гор. № 9448). 21 апреля 1988 г. центральный государственный исторический архив Лит.ССР получил из центрального государственного архива Древних актов СССР в Москве одну книгу Дрогичинского гродского суда (Спр. № 9887, Гор. № 9919). Итого в то время в фонде № 123 „Дрогичинский гродский суд“ были учтены 3 дела, а как учётный документ этого фонда использовался. каталог древних актов И. Спрогиса.

В 2023 г. была составлена новая опись № 1 фонда № 123 „Дрогичинский гродский суд“. В фонде № 123 имеется всего одна опись.

Итого в фонде № 123 „Дрогичинский гродский суд“ имеется 3 единицы хранения, хронологические рамки которых охватывают 1593-1732 гг.

Первая опись фонда № 123 „Дрогичинский гродский суд“

Недостатки и неточности в описании дел каталогов Н. Горбачевского и И. Спрогиса явились стимулом для исследований Древних актов. При составлении в 2023 г. новой описи № 1 фонда № 123 „Дрогичинский гродский суд“ были проведены следующие работы:

1. проверка наличия и физического состояния дел;
2. фондирование;
3. уточнение хронологических рамок документов;
4. составление заголовков дел на литовском и русском языках;
5. перешифровка дел.

В результате проверки установлено, что в первой описи фонда № 123 „Дрогичинский гродский суд“ имеется в наличии 3 единицы хранения. Все дела в новосоставленной описи № 1 получили новые инвентарные номера. Рядом указаны и старые шифры каталогов И. Спрогиса и Н. Горбачевского.

Дело № 1 описи № 1 – это фрагмент декретовой книги Дрогичинского гродского суда. Она состоит из 103 декретов или судебных решений. Хронологические рамки документов охватывают 1694 г. В декретовых книгах гродского суда излагались суть и процесс рассматриваемых уголовных и связанных с ними гражданских дел, выносились по ним судебные решения. Часть текста документов этого дела выцветшая.

Дело № 2 описи № 1 является титульным листом поточной книги Дрогичинского гродского суда за 1732 г. В поточные книги вписывались: жалобы, заявления, вызовы в суд, свидетельства возных о вручении вызовов в суд, обдукции, акты ввода во владения и осмотра места преступления и пр. Дело № 3 описи № 1 – это реестр судебных дел. Хронологические рамки его документов 1593-1595 гг. Большая часть текста документов этого дела выцветшая.

При составлении описи № 1 фонда № 123 нефондовых дел в ней обнаружено. Все документы в описи написаны на латинском языке. При усовершенствовании описи были также составлены новые заголовки дел на литовском и русском языках, точнее указаны хронологические рамки документов и количество листов.

Всего в описи № 1 фонда № 123 „Дрогичинский гродский суд“ имеется 3 единицы хранения, хронологические рамки которых 1593-1732 гг.

Отдел распространения информации

Старший архивист

Александр Банюсевич